

and read aloud plays and perform them with his penpal Hüsametdin Tambay, as a level of id, ego and superego.

XX ƏSR AZERBAJCAN MUHACİRET EDEBİYYATI

Nezakət İSMAYİLOVA

Naxçıvan Dövlət Universiteti / Azərbaycan

Anahtar Kelimələr: Vətən, mühacirət, həsrət, yaradıcılıq, ədəbiyyat.

ÖZET

1920-1950 yılları arasında manevi-ahlaki deyerlerimiz total rejmin kazabına uğrar oldu. Bu nedenlerden vatandaşlarımızın bir kısmı Azərbaycan'a yakın olsun diye Türkiyeye göç etmiş kendi yaratıcılık faaliyyetleri ile çalışmalar yapmışlar. Bunlardan tanınmış bilim adamı Ehmed Ceferoğlu, Ehmed Cavad, Emin Abid, Mirze Bala Memmedzade, Alazan Baycan, Mirze Albay Dağlı, Elibey Hüseynzade, Ehmedbey Ağayev ve daha nicelerinin isimlerinde söylene biliriz. Bu şekilde göç hayatı yaşayan ünlü alimlerin zengin yaratıcılığının yalnız bir kısmı konfrans konusuna uykun olan bilgilere bağlı araşdırmalar yapmışlardır. Türk dünyasında tanınmış alim Ehmed Ceferoğlunun eserleri çok önemlidir. Onun bir kısım eserleri 1942 yılında neşr ettirdiyi “Şimal ellerimiz Azərbaycan'dan toplamalar “Adlı kitabında Karsta yaşayan azeri ve terekeme folklorundan örnekler onların geçmiş yaşam tarzları ve gelişmiş konuşma dilinden karşılıklı bir şekilde yeterli olunmuştur. Türkiyenin Kars, ığdır, Sivas, Tokat, Amasya ve Van vilayetlerinde yaşayan azeri ve terekemelerden alınan metinler 350-400 yıl önce Afyonun Emirdağında konuşulmaktadır. Özellikle E.Ceferoğlu Türkiye Türkologiyasına özenle yanaşmış deyerli eserlerini ortaya koymuştur Onun esas amaçı Türkü Türke tanıtdirmek ve Türk dünyasını dünyaya beyan etmektir. Bu şairlerden biri de Ehmed Cavaddır. Azərbaycan ve Türkiye edebiyatşünaslığın da şairin yaratıcılığı ile meşkul olan bir çok tedqiqatçılar var. Şair kuzey Qafqaz, Dağıstan, Kars, Ardahan ve siyerlerde olmuş türk halkına olan muhaebbet hissini 1914-te ekimde meşhur “Kara deniz” şirinde bu şekilde tercüme etmiştir.

Çırpınırdı Karadeniz

Bakıp Türkün bayrağına

“Ah...” deyerdim hiç ölmezdim,

Düşse bilsem ayağına!

Bu şiir az bir zaman içersinde şöhret kazandı daha sonra şarkıya çevrilerek her iki halkın sınırlarından kenara çıkararak sevilerek söylenildi. 1915-yılında Kars ve Ardahan arazilerinde şavaş zamanında “Ne gördümse”, “Yeni iğbal” , “Şehid esir,” “Mays”, “Oyun”, “Yazık” ve s. şeirleri de bunlardan biridir. Azerbaycan edebiyatının ünlü örneklerinden biri de Emin Abiddir.O, büyük alim edebiyatşünas-koruyucusu ve eleştiricisi çoklu elyazmaların monoqrafiyaların müelifidir M.F.Köprülülüzadenin tesis etdiyi “Türkologiya cemiyeti” nde faal iştirak etmiş, “Serveti Fünun”, “Türk yurdu” jurnallarında elmi makaleleleri basılmışdır.

Emin Abid eserlerinin eleştirisi, aşkara çıkarılması ve hüsusile “Azerbaycan türklerinin edebiyatı tarihi” kitabı ona büyük uğurlar kazandırmıştır. Türk halkları edebiyatında “Mani” nevi ve Azerbaycan “bayatı” larının hüsusiyeti adlı eserinde topladığı beş bin bayatı-mani Türkiye edebi-musiki hayatında geniş yayılmış kadınlar tarafından söylenilir. (Tahir Üzger) Karadeniz manilerinden mühtelif örnekler getirmiştir.Sonralar bu kitab 1889 da ikinci neşri 1925-te çap olmuştur. Her erazinin kendine has manileri genelleşerek farklı ve benzer yönleriyle karşılıklı şekilde ele alınmıştır. Dramatik, yazarı, siyasi-eski devlet adamı, publisist, eleştirici ve tarihçi Mirze Bala Memmedzade “Türk ensiklopediyası” ve “İslam ensiklopediyası”, “ Azerbaycan türk matbuatı”, “28 Mays”, “İstiklal beyannamesinin tehlili” ve başka eserleri ile türk dünyasının mübahiseli meselelerine aydınlık getirmiştir. “Onlarda türkdür” eserinin yazarı Mirze Abay Dağlı Türkiyede Azerbaycan gönüllü birlikleri yazmıştır. O, poeziya nesr, dramaturgiya ve edebiyatşünaslıq alanında kaleminini snamış,fedakar sanatkardır. Edib mühaciret illerinde dramaturgiyaya daha çok müracat etmiş, yazdığı tarihi piyeslerinde Azerbaycan ve Türk halklarının yaşadığı tarihin şanlı sehifelerini küdretli şahıslarını piyesleri için örnek seçmiştir. Onun Atatürk adlı piyesi Türkiye Cümhuriyyetinin kurucusu, istiklal uğrunda mücadilenin kahramanı Mustafa Kemal Atatürk’e yazılmışdır. Sakarya karargahı adlı piyes de aynı şekildedir. Alazan Baycan da Azerbaycan’da da dünyaya göz açsa da

ömrünün bir çok bölümünü Türkiye’de yaşamış buradada vefat etmiştir. Türkiye ve Azerbaycan edebiyatşünaslığı alanında kendine has yaratıcılık hizmetleri olmuştur. Yaratıcılıklarından kısa örneklerler getirdiyimiz bu usta yazarların Karadeniz tarihi edebiyatı ve kültürü sahasındaki mevzular açığa çıkarılmış ve araştırmalar üzerinde çalışmıştır.

ESKİ TÜRKÇE FİLLERİN HAKAS TÜRKÇESİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ

Ertan BESLİ

Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis / Türkiye

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Hakas Türkçesi, Köken Bilgisi, Dil Bilim.

ÖZET

Bu bildiri Eski Türk Yazıtları döneminde yazılmış olan Tonyukuk, Kül Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarında yer alan fiillerden Hakas Türkçesine ulaşanlar tespit edilmiştir. Söz konusu Eski Türkçe fiillerin ses ve yapı bilgisi yönünden günümüz Hakas Türkçesindeki mirasçıları ile arasında olan benzerlik ve ayrılıkları da art zamanlı tarihî ayrımsal-karşılaştırmalı dil bilim yöntemine göre incelenip belirlenmiştir. Bu çalışmada gerektiğinde incelenen şekillerin köken bilgisi açıklamalarına da yer verilmiştir. Bu araştırmada kullandığımız yöntem şu şekilde özetlenebilir: Öncelikle sahanın temel eserlerinden olan Eski Türk Yazıtlarında üç yazıtın fiil varlığı taranarak belirlenmiştir. Belirlenmiş fiil köklerinden Hakas Türkçesine ulaşanların günümüzdeki görünüşleri, anlamları ve örnekleri verilerek sıralandı. Böylece Eski Türkçe ve Hakas Türkçesi arasında fiillerde meydana gelmiş bazı ses, yapı ve anlam değişimleri tespit edilmiştir. Fiillerin yansıttığı leksikolojik gelişmeler art zamanlı ayrımsal-karşılaştırmalı yöntem ile aydınlatılmaya çalışılmıştır. Sonra sahanın diğer temel eserleri ile (Orhun Abideleri, Orhon Yazıtları ve Orhon Yazıtları Araştırmaları) belirlenmiş fiiller okuma farkı ve anlam yönünden karşılaştırılmıştır. Çeviri yazı ve anlamlandırma yönünden fark tespit edilmiş şekiller sahanın temel ve güncel etimoloji sözlüklerinde taranmıştır. Elde edilen bulgular verildikten sonra fiillerin günümüzde sahip oldukları anlamlar belirtilmiştir. İncelenen fiillerden ses ve yapı olarak